

מבוא

מבקשת היא, היהדות [...] לברוא לה בארץ מולדתה
שנאים נאותים להתפתחותה: קיבוץ הגון של אנשים
עברים העובדים, באין מפריע, בכל ענפי הקולטורה.
מן עבודת אדמה ואומנות עד עבודת החוכמה והספרות.

(אחד העם, מדינת היהודים ו'צרת היהדות', קלח)

בעת ייסודה, בסוף המאה התשע־עשרה, הייתה הציונות אחת מכמה אידיאולוגיות לאומיות שהחזיקו בהן יהודי אירופה. שתי אידיאולוגיות לאומיות יהודיות אחרות היו זו של הבונד, המפלגה הסוציאליסטית היהודית בליטא, פולין ורוסיה; וזו של התנועה הפולקיסטית, שהושפעה מעמדותיו של ההיסטוריון היהודי־רוסי שמעון דובנוב. הציונות שייכת לקבוצה של אידיאולוגיות לאומיות אתנורתרביות. על פי האידיאולוגיות האלו, לחברי קבוצות בעלות תרבות והיסטוריה אחת יש אינטרסים יסודיים לדבוק בתרבותם המקורית ולקיימה לאורך דורות. לאינטרסים הללו גם יש ערך מוסרי. הלאומיות האתנורתרביות סבורה כי האינטרסים לדבוק בתרבות המקורית ולקיים אותה ראויים להכרה ולתמיכה פוליטית, בראש ובראשונה באמצעות הענקת הזכות להגדרה עצמית לאומית לקבוצות הנדונות. הבונד וחסידיו דובנוב דגלו באוטונומיה תרבותית ליהודים בארצות שבהן חיו.¹ התנועה הציונית שאפה לממש את האינטרסים של יהודים לדבוק בתרבותם אך גם לממש את זכותם

להגדרה עצמית בארץ־ישראל. היא התנגדה למימוש הזכות הזו במקומות שבהם התגוררו יהודים בעת ראשית הציונות או בכל טריטוריה אחרת שאין לה משמעות מיוחדת בהיסטוריה של העם היהודי.² שאיפת הציונות לממש את זכות ההגדרה העצמית היהודית בארץ־ישראל התבססה על מה שנוהגים לכנות 'הזכות ההיסטורית של היהודים לארץ זו'.³

הציונות נתקלה בביקורת עזה עוד בראשית דרכה. טענו שהיא לאומנות שבמרכזה עומדת דת ולא אומה; שהמטרות שלה אינן ניתנות להשגה; שהיא מנוגדת לנטיות האוניברסליסטיות של היהודים; שאי־אפשר להשיב את הגלגל לאחור ולהפסיק את פיזור היהודים בעולם; שאת 'בעיית היהודים' או את 'בעיית היהדות'⁴ מוטב לפתור באמצעות מיסוד לאומיותם במקומות מושבם או על דרך ההתבוללות או ההשתלבות באומות שבקרבתם הם חיים, ולא על ידי כינונם מחדש כאומה נפרדת דווקא בארץ־ישראל.⁵ רוב ההשגות האלה נגד הציונות איברו את טעמן המעשי או נעשו משמעותיות פחות עם השמדת יהודי אירופה במלחמת העולם השנייה ועם התרחשות מה שיכול להיחשב כהצלחתה ההיסטורית העיקרית של הציונות – כינון מדינת ישראל.⁶ אולם החלטות מדיניות שקיבלה מדינת ישראל מאז שקמה העלו סוגים חדשים של ביקורת.

מטרת החיבור הזה היא לנתח באופן פילוסופי את צדקת הציונות העכשווית כפי שממשת אותה מדינת ישראל. ניתוח זה כולל גם דיון בשאיפותיה הטריטוריאליות והדמוגרפיות של המדינה ובאופן שבו היא מפרשת את עצמה כמדינה יהודית. בלב הספר

נבחנת צדקת הציונות העכשווית לאור הפער בין גרסה מסוימת, צודקת לדעתי, של האידיאולוגיה הציונית, ובין המצב הנוכחי, שהוא תוצר של מדיניותה העכשווית של ישראל וגם של העבר הציוני. שלושה מרכיבים במצב הנוכחי במדינת ישראל עומדים במוקד הספר: בעיית הפליטים הפלסטינים בעקבות מלחמת העצמאות הישראלית ב-1948; הכיבוש הצבאי ההולך ונמשך בגדה המערבית וברצועת עזה מאז מלחמת ששת הימים ב-1967 וההתנחלות היהודית הנמשכת שם; מדיניות ישראל כלפי המיעוט הערבי החי בגבולותיה מלפני 1967.⁷

אבל לפני שנפנה לדיון המרכזי חשוב להתייחס לשני סוגי ביקורת על הציונות העכשווית, אשר תוקפים את העקרונות המגדירים של הציונות. סוג אחד של ביקורת תוקף את העיקרון האתנר-תרבותי שקובע כי לאנשים יש אינטרס יסודי לדבוק בתרבותם, לקיימה לאורך דורות ולקבל לשם כך הגנה פוליטית. הסוג השני מפנה את הביקורת כלפי העיקרון הציוני שמצדיק את שיבת היהודים לארץ־ישראל. התנגדויות אלה לאופי האתנר-תרבותי של המחשבה הציונית ולעיקרון שלה בדבר שיבת היהודים לארץ־ישראל מאתגרות את העקרונות המכוננים של הציונות. בשל כך הן מאתגרות גם כל אפשרות להצדיק את קיומה של ישראל או את המדיניות שהיא מנהיגה. בספר זה אדחה את שתי ההאשמות האלה כלפי הציונות. בהשגות על האופי האתנר-תרבותי של הציונות אדון בפרק הראשון; בהשגות על העיקרון שקרא לשיבת היהודים אל ארץ־ישראל אדון בפרק השני.

הציונות, כאמור, חתרה להגדרה עצמית ולשלטון עצמי ליהודים

בארץ ישראל. אולם מה פירוש המונחים 'הגדרה עצמית' ו'שלטון עצמי'? באיזה אופן מוצדק לממש הגדרה עצמית ושלטון עצמי? בישראל העכשווית מתפרשת הזכות להגדרה עצמית ושלטון עצמי כזכות להגמוניה יהודית, כלומר למתן העדפה ליהודים במדינת לאום יהודית. בפרק השלישי אטען כי הפירוש ההגמוני של זכות ההגדרה העצמית היהודית בישראל מוצדק רק בגלל נסיבות היסטוריות מסוימות, וכי אפשר להצדיק את יישומו רק בתחומים מוגבלים של המדיניות הישראלית. התחומים הללו הם הדמוגרפיה (היינו האיזון המספרי בין יהודים וערבים) והביטחון. בפרק הרביעי אפרט את ההשלכות שיש להגבלת ההגמוניה היהודית לתחומי הדמוגרפיה והביטחון על ההסדרים הרצויים בין ישראל לעם הפלסטיני מעבר לגבולות שקדמו ליוני 1967. בפרק זה אעסוק בטיעונים מסוימים באשר לגבולות הצודקים בין ישראל ובין מדינה פלסטינית עתידית, אך במרכזו תעמוד שאלת היחס בין צדקת הציונות ובין הדרישה לשיבת הפליטים הפלסטינים אל תוך ישראל. בפרק החמישי אפרט את השלכות תפיסת ההגמוניה המוגבלת ביחס למדיניות הישראלית בתוך גבולות 1967. כאן יעסוק הדיון באי־שוויון בין האזרחים היהודים והערבים בישראל, בעיקר ביחס להגירה. אסיים את הספר בטענה כי הימנעות ישראל מיישום הגרסה הצודקת של האידיאולוגיה הציונית משליכה לא רק על מעמדה המוסרי של הציונות בהווה ובעתיד, אלא אף על הלגיטימיות של הסתמכותנו על צדקת העבר הציוני.⁸